

Kanon og Kapital

HANS HAUGE

1. 'Hvad med Harald Hørdal?'

Det spørgsmål kan jeg huske endnu. Det blev stillet af en forarget dansklærer med fuldkæg. Jeg kan ikke huske, om jeg svarede. Måske svarede jeg: Harald hvem? Jeg tænkte dog på, hvordan jeg havde fået mig selv bragt i denne situation omringet af fjender – en eftermiddag på lærerværelset på et gymnasium i Randers. Anledningen var, at jeg på det tidspunkt var formand for det såkaldte 'kanonudvalg'. Det blev nedsat af daværende undervisningsminister Bertel Haarder kort tid efter, at der var blevet afholdt det årlige Sorømøde. På dette møde, hvor jeg havde holdt foredrag om Grundtvig og Allan Bloom – en noget besynderlig sammensætning, måske – var emnet Blooms bog *The Closing of the American Mind*, der netop var kommet i en dansk oversættelse. Men læst om en kanon lød før mødet. Det var Poul Borum, der satte debatten i gang i Danmark. Og så fulgte mange med.

Det ministerielle udvalg kom til at bestå af folk med dansk som fag og så mig. Tre var organisationsfolk, og tre var en slags Aage Henriksen-folk – og en af de seks var begge ting. Der skulle en formand til, som ikke havde dansk som fag, og som aldrig havde læst Henriksen – det blev mig. Jeg havde allerede deltaget i en kanonisering, medens jeg var redaktør af *Kritik* sammen med Poul Erik Tøjner. Vi valgte de ti bedste danske romaner fra dette århundrede. De var alle af mænd. Vi satte ti kvinder til at skrive om de ti mænds romaner. Det var der ingen, der bemærkede, for alle var interesseret i kanon og ikke i køn.

Vi var i udvalget to funktionalister: Resten var essentialister. Af disse var en kanonmodstander, og det skabte en del ufred. De seks var stort set for en ka-

non med forskellige begrundelser – nogle fordi de troede på litteratur.

Det blev fra begyndelsen understreget, at der aldrig ville blive lavet en statslig kanon, som nogen skulle tvinges til at følge. Men det var der ingen dansklærere, der troede på, fordi udvalget var nedsat af en liberal minister. Det hjalp ikke noget, at man sagde, de tog fejl. Haarder havde virkeligt ikke den slags planer, men vi var dog mindst to i udvalget, der gerne ville have haft tvang – ligesom man har i alle andre fag, næsten. Vi mente, at ganske som en lærer i matematikundervisningen ikke kan sige: Differentialer siger ligesom ikke mig noget, derfor skal vi ikke lære om dem, skulle man ikke i danskundervisningen kunne sige: Baggesen, Kierkegaard eller Martin A. Hansen gider jeg, eller kan jeg, læreren, ikke læse. Vi ja-sigere til kanonen var klart i mindretal, og det ville sikkert også have været umuligt at gennemtvinge en liste.

Hvorfor der er den store selektionsfrihed, når talen er om litteratur, er egentlig mærkelig. Hvorfor styres den af lyst og ikke pligt? Hvor mange protesterer mod den kanon, der er i filosofi? Kun få. Vi skal ikke læse Platon, for han tog fejl. Hvilken underviser ville sige sådan? Eller Kant er for svær. Vi springer ham over. Han er også elitær. Eller vi vil kun læse glemte filosoffer; eller oversete filosoffer som Børge Riisbrigh. I hverdagen og virkeligheden uden for skolen laver unge mennesker ikke andet end at kanonisere (og genrebestemme) popgrupper, film og skuespilspræstationer.

Tilbage til Randers. Der sad de, dansklærerne, og surmulede. Jeg kendte nogle af dem fra min studietid, andre var endda elever. Det må være sådan politikere har det, hvis de træder ind i fjendeland. Jeg

har været ude for, at tilhørere blev vrede over noget, jeg havde sagt, men at møde den slags aggressivitet, inden man overhovedet havde åbnet munden, var underligt og nyt for mig. Du er Haarders lakaj, sagde en. Hvad var det for lidenskaber, der knyttede sig til kanon og det frie valg af litterære tekster? Var det vrede mod Venstre fra venstre? Hvorfor kunne det udløse den slags vrede? For det gør den slags jo. Efter mødet kom nogle hen til mig og gav mig ret. De var skabskanonister. Kun en enkelt stod frem offentligt og bekendte sin hang til det kanoniske.

Rapporten kom. Den affødte ikke megen debat; der var i mellemtiden kommet en ny minister. Ingenting skete, og der er intet sket siden.¹ Der har været så stille omkring litteraturundervisningen og dansk.

Uden for den snævre kreds af dansklærere var de fleste, som jeg talte med, helt med på ideen om en kanon. *Politiken* støttede den på lederplads. Der syntes at være en konflikt. Men imellem hvad? Imellem kanon og curriculum. Kanon er det, folk synes skal læses i skolen. Hvis skolens curriculum afviger for meget fra denne kanon, da er der en konflikt. Nu viste det sig dog til alles trøst, at kanon var næsten identisk med curriculum.

Da jeg deltog i arbejdet med den danske kanon, var jeg endnu ikke helt klar over, hvad debatten drejede sig om. På overfladen handlede den om, hvem der bestemmer over, hvad andre skal læse. På overfladen handlede den om inklusion og eksklusion af forlængst afdøde forfattere, som om de var levende mennesker. Jeg fornemmede det vist nok den dag i Randers, at der var noget andet på færde. Jeg kom til at sige, at der ikke blev undervist i litteratur i gymnasiet, men at litteraturen blev brugt til andre formål. Hvad var det for en fornemmelse? Det blev jeg først klar over senere – godt suffleret af John Guillory,² Robert Lecker, Bill Readings og Harold Bloom. Her kan det så fremlægges som en slags tese eller konklusion. Kanon-debatten handler ikke om, hvem man skal læse, men om man i det hele taget skal læse litteratur i skolen. 'Hvad med Harald Herdal?' skal laves om til 'Hvad med litteraturen?' Hvad er dens fremtid, hvis den ikke længere støttes af sko-

len og staten? Det går med i al fald nationallitteraturen som med det den ligner allermost: den danske folkekirke. Hvis de to institutioner ikke har staten at læne sig opad, da ligger deres fremtid på markedet. Man kan også reformulere: Litteratur er ikke længere så vigtig, som den har været. Den er ikke mere så nyttig. For staten, altså. Og samfundet er som bekendt noget andet end staten, skønt både marxismen og socialismen og nationalismen har forsøgt at sige noget andet.

Litteratur er ikke mere kulturel kapital.

2. Kan litteraturen reddes?

Litteraturundervisningen i de europæiske statsskoler begyndte som en erstatning for religionsundervisningen. Endnu er det sprog, hvormed vi taler om litteratur, derfor religiøst præget. Det gælder ord som det missionske 'oplevelse', det katolske 'ophøjset', det fundamentalistiske 'inspiration', men jo også det kirkeligt-bureaukratiske 'kanon'. Af hensyn til dem, der aldrig får kunstneriske oplevelser, er der en kanon. Op gennem dette århundrede bestræbte man sig på at få dette religiøst farvede sprog erstattet af et videnskabeligt. Det var, hvad folk som I. A. Richards, Roman Jakobson, Gerard Genette og Northrop Frye forsøgte. Det er den tendens, vi sammenfatter under ordet 'formalisme', og som kulminerede engang i 1960erne. Formålet med denne videnskabeliggørelse var at gøre litteraturstudier seriøse. Det var en måde at gøre studiet af litteratur vanskeligt på; noget der kunne tiltrække mænd. Den skulle jo også erstatte undervisningen i klassisk litteratur – latin og græsk. Noget skulle til, hvis læsning af moderne litteratur skulle anerkendes på lige fod med andre videnskaber. Tekstanalysen skulle legitimere, at det var så svært at læse moderne lyrik, at denne læsning skulle foregå på et universitet under videnskabeligt opsyn og kontrol. Den moderne lyriks sprog var ligeså vanskeligt både syntaktisk og leksikalsk som latinsk poesi. Der skulle grammatik til. Denne formalistiske tradition, der udviklede sig sammen med, men også i modsætning til den mere bløde og humanistiske, mister langsomt pusten og udånder som sagt i slutningen af 60erne.

De sidste udløbere af formalismen, inden for litteraturstudierne, kaldtes post-strukturalisme og post-moderne teori. Barthes og Lyotard. I løbet af de seneste tyve år er vi vendt tilbage til den blødt-humanistiske; dvs. til en før-formalistisk fase. Der er efterhånden kun denne ene tradition tilbage. Modstanden mod den opruster med en benhård nærmest matematiseret formalisme. Tilbagevendingen er et resultat af opgør med formalismen anført af marxistiske, feministiske og senere af postkoloniale kritikere. Det var fra den kant, at kritikken af kanonen kom. Kanon var *colourblind*; klassebestemt, mandlig, vestlig, eurocentrisk, homofobisk osv.

Den marxistiske kritik er stort set gået under jorden i Europa, skønt den trives i USA på de private eliteuniversiteter. Den feministiske teori er der endnu, men er snart afløst af Queer Theory. Den postkoloniale teori udbredes hurtigt i takt med ansættelser af tredjeverdens intellektuelle på vestlige universiteter. I alle tilfælde er litteratur reduceret til illustrationseksempel for teoriene. Hvem gider læse litteratur fra Trinidad? Ingen. Hvem læser Said? Alle.

Vi er nu vidne til endnu en erstatning. Ligesom litteraturen erstattede Bibelen; dvs. en litterær kanon erstattede en kirkelig, ser vi nu den litterære kanon erstattet af en anden, som er kulturel. I en sådan kultur-undervisning vil der til en begyndelse overleve en del litteraturteoretisk sprogbrug på samme måde som den religiøse overlevede i litteraturteorien. Men der vil efterhånden udvikle sig et nyt metasprog mere og mere rensat for en litterær fortids sprog. Der vil fortsat blive undervist i litteratur, ganske som der endnu undervises i religion, enten udskilt fra kulturstudierne eller som en del deraf. For så vidt der vil blive undervist i litteratur, vil det nok ske, hvis det ikke allerede er tilfældet, på den måde at litteratur opfattes som et medie – ligesom film, musik og fjernsyn. Når litteratur opfattes som medie, marginaliseres den. Den taber, og det kunne være meningen med at opfatte den sådan. Litteratur findes naturligvis i verden eller på markedet som medie – i reklamer, forlag, bestsellere, paperbacks, aviser osv., men jo i benhård konkurrence med andre og langt stærkere og mere underholdende me-

dier som film og rockvideoer. Der er næppe tvivl om, at selv de fleste unge litteraturstuderende³ får deres kunstneriske oplevelser i biografier og ved koncerter. Kunstoplevelse i dag er dermed ledsaget af nydelsesmidler fra popcorn til øl. Det er givetvis kun et fåtal, der vil være interesseret i John Drydens poesi – frivilligt. Hvorfor læse en roman, hvis den findes på film? Eller sammenlign salgstal for en CD med en digtsamling; så behøver man ikke mere empiri eller statistik. David Læby eller Caroline Henderson? *Bannister* eller *Festen*? Svaret er givet på forhånd.

Det var det her, kanondebatten bl.a. var et spørgsmål om. En kanon skulle redde litteraturen. Uden en kanon, ingen litteratur. Med en på forhånd given kanon, der naturligvis ikke var en evig, ahistorisk størrelse, kunne man, i stedet for at diskutere hvad man skulle læse, diskutere hvordan man skulle læse. Derfor var der tit en tæt alliance mellem de teoretisk interesserede, 'formalisterne', og kanonforsvarerne. Modstanderne af kanoner var oftest anti-teoretiske – endda filistre.

Kultur henleder tanken på staten, sagde Matthew Arnold („Culture suggests the idea of the State“). Det gør kanon også. Der er en vis *étatisme* forbundet med kanon. Kanon er fællesskabende; og det er statens opgave at være fællesskab i det samfund, der består af enkeltindivider. En svag stat muliggør mange kanoner og umuliggør en – tænk på USA, der er næsten uden stat. I takt med statens tilbagetrækning hos os, leveres litteraturen tilbage til samfundet og markedet; og begge disse kommer tættere på skolen. Og universitetet. En kanon på markedet hedder en bestsellerliste. Top ti. Mere Stephen King i skolen, tak, og helst som film. Skolen skal ikke være ideologisk statsapparat men samfundsmæssiggøres. Skole og samfund.

3. *There will always be a canon, and it's a good thing, too?* Et af de dicta, der var fremme i kanondebatten, lød: Alle kanoniserer. Det er der også noget om. Den tidlige debat var en sådan debat om retten til at kanonisere. Alle kunne godt se, at der var en kanon, og der var da til den ene side dem, der mente, at den kanon skulle man holde fast ved, mens der til den

anden side var dem, der gerne ville have denne kanon erstattet af en bedre, anden, nyere, kvindeligere eller hvad nu. Kanon var ikke repræsentativ, sagde kritikere der selv ikke var repræsentative. Og så var der endelig dem, der ville bestemme selv. Alle parter var dog enige om, at der skulle undervises i litteratur, og at litteratur var et godt dannelsesmiddel. Hvor er vi, og hvem taler vi om? Indtil videre både om debatten i USA og i Danmark. Vi taler om undervisningen i nationallitteraturen. Men debatten i USA var mere end det. De såkaldte Great Books omfattede ikke kun litteratur, men også filosofi og ikke kun amerikanske, men bøger fra hele verden. De skulle civilisere de banausiske amerikanere. Der var også en Eastern Canon, hvad man tit overser.

Lad os først se på påstanden om, at der allerede findes en (litterær) kanon. Den er der, derude, objektivt. Derfor kan man ikke lave en, især ikke i Danmark med traditioner for uhyre centralistisk styring af uddannelsernes indhold. Lad mig tage nogle eksempler. Det viste sig i den danske diskussion, at den skjulte kanon, dvs. den der faktisk eksisterede, var særdeles stabil. Og gymnasiet er mit eksempel. Der var ikke sket en omvæltning, hvad kanon angår, inden for danskfaget. 68 efterlod intet spor. Det var tilsyneladende ikke lykkedes for vs-ede arbejderister at få den borgerlige kanon proletariseret. Deres kanonisering af arbejderlitteraturen samler støv på magasinet. Stort set alle danske gymnasieelever læste og læser endnu den norske Holberg. De fleste læste og læser folkeviser – jo, det er sandt: Folkeviser. Der var endda mange, der læste Kingo. Der var dog nogle forfattere, der var forsvundet: Kaj Munk, Jakob Knudsen, Henrik Hertz. Vi havde altså en kanon i Danmark, der næsten var skandinavistisk og i det mindste kulturradikal-light. Den blev blot aldrig diskuteret. Kanondebatten tvang den skjulte kanon frem i lyset. Siden er der vel ikke rigtig sket noget. Den er der nu belyst. Og mon de nu læser Anthon Lynge?

Den amerikanske nykritik tog for givet, at der var en kanon. Den havde nemlig selv lavet den. Denne kanon var stort set den, som blev opfundet af T. S. Eliot & Co. Ezra Pound var meget uenig i denne kanon, og han forsøgte at lave en anden mere he-

densk, dog uden held. Den hed fra Confucius til Cummings, og det vil sige, han lod den starte med den kinesiske poesi. Pounds var ikke national; den var ikke engelsk eller amerikansk. Ikke engang hans egen poesi kan siges at være skrevet på ét sprog. Eliots omfattede bl.a. Dante. Det gjorde Pounds også. Men det var forholdsvis nyt. Dante var stort set ukendt i Europa i mange hundrede år. Han blev først kanoniseret i USA, i det kultiverede New England, i slutningen af det nittende århundrede. Dante og pizza har vi fået fra USA. En klassiker er dermed ikke en, der har holdt sig ung længe. Klassikere kan pludseligt opstå og forsvinde igen – sporløst uden et spor.

Den nykritiske kanon var dog mest engelsk og til brug i den engelsktalende verden, der var stor. Det skal med, fordi den kanon især praktiseredes i USA og Canada.⁴ Der har det været vanskeligt at få lov til at undervise i deres egen litteratur.⁵ Der var også en ikke-nykritisk amerikansk kanon. *A Homemade World*. I 1950erne bestod den af The Fire-Side Poets, Whittier, Longfellow, Lowell osv. Digtere som stort set ingen læser i dag.⁶ De ægte rødhudede amerikanere dukkede op igen, da de blegansigtede dixienykritikere mistede kanonmagten. De dukkede op med et Beat. Det var forresten Baudelaire, der fik Poe gjort god; vi kunne fortsætte med andre eksempler.

Fordelen ved den nykritiske kanon var dens enkelthed. Der var et forholdsvis overkommeligt antal forfattere at læse. Ikke at det antal ikke var stort nok til et liv, men alligevel. Uendeligt var det ikke. Derfor kunne der foregå gode og interessante diskussioner om fortolkningen af et Wordsworth-digt eller et af John Donne eller af Eliot selv. Alle deltagere havde læst digtene og kendte dem. Man var allerede deltager i en løbende fortolkningsdebat. Hvem kunne lave en ny læsning af Miltons „Lycidas“? Det var spændende at vente på. I dag ved jeg af bitter erfaring – som lytter, at man kan ikke holde et foredrag til en litterær konference om et forfatterskab og slet ikke om et værk, for man kan ikke vide, om nogen har læst den forfatter eller det værk, man taler om. Man kan selvfølgelig godt holde foredraget, men alle vil kede sig. Derfor holder de fle-

ste foredrag om store og overordnede emner; helst teoretiske.

Nykritik var også tekstanalyse, men da tekstanalysen blev fjernet fra nærkontakt med et af de fleste velkendt digt-eksempel, mistede analysen almen interesse. Man var ikke interesseret i at læse en smart tekstanalyse af en eller anden 'text', men af et ganske bestemt digt af den eller den ganske bestemte digter. Det var for digtets skyld, analysen blev lavet, og man gad ikke lave analyser af dårlige digte – det var livet for kort til og tekstanalysen for lang til. I dag underviser man i tekstanalyse på mange niveauer fra folkeskole til universitet. Og uden resultat. Hvorfor er ingen blevet bedre til at tekstanalyser? Fordi de ikke ved, hvorfor de analyserer – eller, og det er det samme, fordi kanon er forsvundet. Hvem orker at læse en indviklet semiotisk analyse af en ukompliceret tekst, som ingen har læst?

Nykritikerne brød sig ikke meget om romaner. De var for lange og for formløse. Romanen blev dybest set først kanoniseret efter Anden Verdenskrig. Igen var og er problemet: Der er alt for mange romaner. Hvad for nogle skal man læse? Jeg har læst en af Lars Ahlin, og du en af Alan Paton, og så er den samtale forbi, men vi har begge set samme film, og derfor taler vi om *Idioteme*. Man læser for at tale med andre om læsningen. F. R. Leavis, for hvem litteraturlæsning og -analyse var et samarbejde, løste uendelighedsproblemet. Dette ord har jeg taget fra en forelæsning, som Johan Fjord Jensen engang holdt om kulturforskningen.⁷ Hans problem var, hvordan man skulle selekttere, når kultur er alt, og alt er kultur? Overført på litteratur: Hvordan selekterer man, når alt kan indgå i litteraturen eller som litteratur? Hvad skal vi læse, når der ingen fordomme er? Når alt er inkluderet?

Fjord Jensen sagde i forelæsningen bl.a., at der i samtiden foregik en selvseleksion. Den gjorde, sagde han, at Villy Sørensen var vigtigere end Peter Laugesen og *Kritik* vigtigere end *Passage*. Kunne man, spurgte han, ikke blot i forskningen duplikere denne allerede foretagne selvseleksion? Nej, det kunne man ikke, for den var foretaget af magten. Og så kunne man ikke være kritisk kritiker. Nu skal det tilføjes, at Johan Fjord Jensen ikke fandt en

løsning på selektionsproblemet, og han skrev slet ikke den moderne kulturhistorie, som han gerne ville. Han kunne nemlig ikke selekttere, og han ville ikke lade selvselekteringen være udgangspunktet. Han havde ikke en kanon.

Hvad gjorde Leavis med romanmængden? Hvordan løste han uendelighedsproblemet? Han vidste, at skulle man kunne studere romanen seriøst, da skulle der ske en voldsom ekskludering. Der skulle betonselekteres. Han ville gerne være magten til at lade få romaner være til. For hvem er den magt, som Fjord Jensen omtalte? Den er abstrakt og ukendt. For Leavis var magten markedet. Markedet kan selekttere, eller rettere det kan vi som masse og ikke individuelt. Magtens selvselektering i dag giver os for tiden Stephen King, Jane Aamund, Jan Sonnergaard, Hanne-Vibeke Holst og Peter Høeg. Bliv medlem af bogklubben.

Leavis satte sig op imod massesamfundet og skrev den vidunderlige *The Great Tradition*. Der var fem og kun fem engelske romanforfattere, der var værd at læse: Jane Austen, George Eliot, Henry James, Joseph Conrad og D. H. Lawrence (to kvinder, en amerikaner og en polak). Der var en enkelt roman af Dickens, der var noget ved, resten kunne man godt glemme. Den bog satte noget i gang. Jeg husker, jeg anskaffede den, da jeg læst engelsk på andet år og var forvirret og ikke rigtig vidste, hvad der var godt for mig at læse. Leavis blev en befrielse. Det var Leavis, der fik folk til at tage Lawrence alvorligt som andet end en sexforfatter. Conrad blev længe kun betragtet som en slags lidt kulørt-eksotisk koloni-rejseforfatter. Nu var kanon. De fem romanforfattere blev her kanoniseret, og diskussionen om dem er ikke standset endnu. Leavis kanoniseringshandling var en megasucces. Andres og andre forsøg blev det ikke. Jeg har nævnt Pounds. I 1950erne forsøgte den amerikanske digter Yvor Winters sig også, men heller ikke hans forsøg lykkedes. Både Pound og Winters var idiosynkratiske i deres valg. Herhjemme var i de samme år Hans Brix overbevist om, at kun tre moderne danske digtere ville overleve: Proletaren, prinsessen og præsten – altså Nis Petersen, Karen Blixen og Kaj Munk. Brix kunne ikke kanonisere eller profetere. Kun Blixen

overlevede. Munk er interessant. Han var engang apoteosen af dansk litteratur. Det ypperste i dansk litteratur, og så forsvandt han næsten totalt. Hvordan kan en forfatter, der engang var den bedste, pludselig blive dårlig og ulæselig? Svaret er: Det kan ikke være kvaliteter ved en forfatter, der gør, at han på et tidspunkt betragtes som god eller *great* og på et andet tidspunkt som dårlig og *minor*. Det tror essentialister, men de kan ikke forklare den litterære børs' mekanismer. Og hvem læser Nis Petersen mere? Hvad er egentlig grunden til, at nogle holder sig og andre forsvinder? Ja, samtalen om bestemte forfattere holder dem i gang og i live; forstummer denne samtale og dette samarbejde, da forsvinder de i kulturens mørke hul; og er ikke til at finde igen. Kanon er forudsætning for samtale; den holder den i gang. Den er et resultat af et samarbejde og endog en erstatning for samtale. For hvis vi for en tid undlader at fortsætte samtalen, da bevarer kanon forfatterne for os. 'Save as canonical?' spørger den. Vi svigter, men kanon gør ikke. Den er nemlig et slags arkiv. Oplevelser er flygtige og hører hverken hjemme i kirken eller skolen. Det er tvivlsomt, om litteratur kan give dem. Det gør heller ikke noget; oplevelse er æstetikken og universitetet uvedkommende og højst af individualpsykologisk interesse. Oplevelser skal ses i biografen. Litteraturoplevelse er faktisk nærmest uforenelig med kanon og klassikere. Klassikere er kedelige og lige til at forsømme foråret over. Der er noget skoleagtigt over dem. De lugter af kridt og klasse. For var de ikke klassiske, var de selvfølgelig romantiske, der har noget med forår, kærlighed og nyt liv at gøre. Men romantik trives ikke i skolen.

Der sker nemlig det, som Hans Robert Jauss har sagt det, at klassikere, som tiden går, kommer til at ligne triviallitteratur. Vi kender det nok bedste fra musikkens verden; det er meget svært at høre Vivaldi og Ravel, fordi de er så naturaliserede, at vi ikke kan høre dem. Det er krævende at læse klassikere som kunst; men det er sådan noget, som J. Hillis Miller kan. Derfor læser vi hellere ikke-klassikere, fordi vi til dem kan opleve den æstetiske distance, der gør dem gode. Her finder vi også en af forklaringerne på, hvorfor mange godt kan lide at

læse dårlige afrikanske romaner:⁸ Selve emnet er fremmed, især hvis man ikke ved noget om Afrika, hvorved distancen til emnet kommer til at erstatte den æstetiske distance, som tiden og erfaringen har overvundet ved det klassiske værk.

Vi kan nu samle op og slutte dette af med en funktionalistisk definition af et stort værk (*great work*). Ikke overraskende må vi lade Richard Rorty gøre det: „We should see great works of literature as great because they have inspired many readers, not as having inspired many readers because they are great.“⁹ Det er også Harold Blooms mening om den sag. Shakespeare er god, fordi han har inspireret mange, og han har ikke inspireret mange, fordi han er god. Shakespeare kan udskiftes med Homer, Vergil og mange andre, men ikke med Ove Abildgaard. Den slags funktionalistiske, anti-essentialistiske og anti-platonske definitioners historie går over Dr. Johnson (*pleased many and pleased long*) tilbage til 'Longinos's „Om det sublime“. En kanon er dermed en registrering af, hvem der har 'inspireret' mange længe. Det er forklaringen på en kanons sammensætning. Når Holberg har holdt sig, da skyldes det den fortsatte samtale om ham. Der skrives bøger endnu om ham. Det samme kan siges om Blixen, Kierkegaard, Grundtvig. De er omgivet af fortolkningskonflikter og beskyttet af fortolkningsfællesskaber. Fordi vi har gode folk som Villy Sørensen og Thomas Bredsdorff, der har skrevet om folkeviser og om islandske sagaer, læser vi dem. Men der er ingen, der holder Carl Bernhard i live. Hvorfor ikke? Det er en ren tilfældighed. Hører samtalen op, da træder kanon til og søger at bevare værket i håbet om, at nogen begynder at tale om det. Kanon er den litterære samtales mulighedsbetingelse. Den er løsningen på uendelighedsproblemet.

4. Den litterære børs og den kulturelle kapital

Northrop Frye var ikke begejstret for 'the stock-market theory of literature', dvs. den tendens til op- og nedture. Shelley, for eksempel, var på et tidspunkt højt vurderet for dernæst at blive nedskrevet i værdi. I søerne røg han helt i bund sammen med Wordsworth og endda Milton. Det var Eliots skyld, og vi skal ikke glemme, at han arbejdede i Lloyds

Banks valuta-afdeling. Og at Pound, der var enig, hed *pound* og skrev om økonomi, *social credit*. Der var ingen, der kunne tage de tre helt alvorligt – altså Shelley, Wordsworth og Milton – i de dage. Leavis og nykritikerne hjalp godt til.

Det lykkedes også den næsten ukendte Virginia Woolf at få Arnold Bennett,¹⁰ John Galsworthy og H. G. Wells devalueret på romanmarkedet. I de socialrealistiske 30ere forsøgte unge Graham Greene at få hende til at tabe i værdi. Det lykkedes. I de metafysiske 40ere steg hendes aktier igen, for så at falde da C. P. Snow i 50erne mente, hun var et dårligt papir. I 50erne fik Bennett en renæssance. Woolf blev kunstigt opskrevet på grund af feministisk efterspørgsel i 60erne, og måske kunne jeg fortsætte. Det gik forresten dårligt med salget af hende på dansk for Rosinante i 80erne. Op og ned. Nu, i 90erne, er læsning af Woolf 'lip-reading' og meget populær, fordi hun var queer.

På den anden front lykkedes det for Frye, og for folk som ham med interesse for romantisk litteratur, M. H. Abrams og den unge Harold Bloom, at vende strømmen; dvs. vende Eliots kanon på hovedet; og så røg Shelley, Blake og Wordsworth op igen for at blive. Bloom skrev om Shelley, Frye om Blake og Abrams om Wordsworth. „And down we went“, måtte Eliot og Pound sande, skønt det gik meget langsomt. Det gik i det hele taget skidt for det korte, tørre, sofistikerede, ironiske, lærde, svære, konservative, drilske, kristne sydstatsdigt. Det gik fint for de lange, saftige, platte, liberale, ligefremme, lette, hedenske og bekendende nordstatsdigte. Whitman var tilbage med fuld musik. Der var en kamp i gang mellem klassicister og romantikere, *ancients and moderns*, 50erne og 60erne; den vi kender så godt. Frye ville hæve sig over den ved helt at undlade at evaluere. Shelley, Blake (til dels) og Wordsworth fastholdt en stabil kurs. Coleridge og Keats stod lidt lavere. Eliot og Pound fik det skidt. Allan Tate og John Crowe Ransom var væk. *Who speaks for the Agrarians?*

Da dekonstruktionismen kom til, var der en kanon på plads på universiteterne på engelsk-departementerne. Ikke den eliotske, men den romantiske. Det er ikke tilfældigt, at Yale-skolens manifest, *De-*

construction and Criticism, bestod af essays om Shelley. Og ingen kom til dekonstruktionen i Amerika uden gennem Wordsworth. Fastkurspolitikken virkede. Og dekonstruktionen af amerikansk litteratur måtte begynde med en kamp om William Carlos Williams – mellem Joseph Riddell og J. Hillis Miller. Så fortsatte Bloom, den ny Emerson, med et storværk om Wallace Stevens. I USA var Eliot og Pound vekslet med dem, der var blevet hjemme: lægen Williams og forsikringsmanden Stevens. Som Barbara Johnson har sagt det, og det kunne man have sagt sig selv og selv sagt: „Far from undermining the Western canon, deconstruction has given that canon new life.“¹¹ Sammenhængen mellem dekonstruktion og kanon har jeg belyst nærmere i sidste kapitel af min *Den litterære vending* og skal ikke gentage det her.

I stedet skal der nogle afsluttende betragtninger til om livet og litteraturen i den tid, der fulgte efter kanondebatten og dekonstruktionen.

5. Efter kanon

Der har næppe været nogen egentlig kanondebat i Danmark. Den kan komme. Skal tamiler læse Holberg¹² og palæstinensere Aarestrup? Det spørgsmål kan sætte den i gang. Og dermed debatten om en kanons repræsentativitet. Kan man med et så stort antal tyrkere i Danmark undlade at repræsentere dem? Lad os vente og se indtil den debat rigtigt går i gang. Hvis den kommer.

I USA og flere af de gamle Dominions har den raset længe. De har aldrig haft en stabil, national kanon. Vores kanon har været forholdsvis stabil, fordi Danmark som nationsstat har været det. Vi kan egentlig kun sige, at vi enten har assimileret¹³ eller ekskluderet islandsk, færøsk og grønlandsk litteratur. Og den norsk-danske fælleslitteratur har vi negligeret.¹⁴ I USA og de andre tidligere engelske kolonier har der ikke været tradition for at undervise i nationallitteraturerne. I disse lande fungerede engelsk litteratur som klassisk, dvs. på samme måde som latin i England selv og i det øvrige Europa. Shakespeare var for en sydafrikaner, hvad Vergil var for en englænder. Den første repræsenterede det britiske imperium, *Pax Britannica*, den anden det romerske imperium og europæisk civilisation.

En dansk kanon er et produkt af en 'canon-bursting', nemlig af den klassiske og fælleseuropæiske. Emerson forsøgte i USA at ophæve den engelske og erstatte den med en amerikansk, men han var ikke så heldig som Grundtvig var med sit felttog mod latinen og tysk. Den danske kanon, og dermed dansk litteratur – og man kan sige det samme om alle de andre nationallitteraturer – tjente et politisk formål. De skulle bruges i opbygningen af nationsstaten. Litteratur var nyttig. Universitetet havde det samme formål og var, med Bill Readings (i *The University in Ruins*) ord et kulturuniversitet. Det er det ikke mere, og derfor kan man gøre kultur til objekt, hvad den ikke var før, hvor universitetet selv var kulturen. Når universitetet ophører med at have en kulturel mission, kan man uden problemer transformere litteraturstudier til kulturstudier, hvilket er, hvad der sker mange steder i de nordiske lande, i Storbritannien og i USA, Canada og de andre engelsktalende Commonwealth-lande. Kultur er nemlig uden betydning, og har derfor ikke behov for en kanon. *Anything goes*. Sydafrika er en mulig undtagelse, idet man der er ved at lave en national ANC-støttet kanon.¹⁵ Projektet vil nok mislykkes, når man anerkender elleve sprog, hvad man har gjort. Det lykkes aldrig at lave en litteratur ud af de to i Canada, den anglofone og den frankofone, og nu er det for sent med indførelsen af multikulturalisme som officiel politik. Nu går ingen fra mange til en, altid fra en til mange i en omvendt platonisme.

6. Said '78

Dekonstruktionen anfægtede ikke kanon; tværtimod gjorde den det muligt at læse kanoniske værker 'against the grain'. Den genoplivede trætte mænd. Den læste ikke *American Psycho* eller *Generation X*. Den gik sjældent i biografen. Hørte ikke musik. Den var til moderne maleri, arkitektur og skulptur. Den franske version var til modernistisk litteratur, Joyce og Celan og den slags for eksempel. Den amerikanske holdt sig til engelske og amerikanske klassikere. Den ægte postmodernisme, Lyotards, holdt sig til det gode maleri. Det samme kan siges om neopragmatismen, skønt Rorty ikke har så god smag (fordi han er filosof) og godt kan lide Na-

bokov og Orwell og lignende. Skønt han er lidt flyvsk, da er Bakhtin bedst, når han læser Dostojevski eller Rabelais. Roland Barthes' eksempler viser, at de læsere han talte til læste, hvad ellers? Balzac. Lacan citerer Victor Hugo og skriver som en surrealist. Hvad var Lacan uden poesi? Foucault læste Roussel. Og vi skal ikke glemme den tyske hermeneutik fra Heidegger over Gadamer til Szondi, og hvad de hedder allesammen. Den klassiske kunst spiller en helt afgørende rolle. Her kan man diskutere Pindar uden at komme med en undskyldning først. Adorno og Horkheimer afskyede film og jazz, dvs. popkulturen. Selv i lille Danmark havde vi en Løgstrup, for hvem kunst var erkendelse, som han havde lært at sige det hos Heidegger. Og i Italien skrev Umberto Eco, som aldrig optræder i fjernsynet, gode bøger til nutiden, for at der i det mindste skulle være et par moderne klassikere, og for at alt ikke skulle ende i, på eller som Luna Park (Raiuno). Det var vel hele pointen med Lyotards *Viden og det postmoderne samfund*, at bortfaldet af legitimerende 'storfortællinger' kun ramte videnskaben og ikke kunsten; den havde aldrig fået støtte fra dem. Nu skulle videnskaben til at legitimere sig selv, blive performativ, hvad kunsten altid havde været tvunget til. Postmodernisme var litteraturmagt. Lyotard var den litterære vending.

Jeg nævner alle disse eksempler og sammenfatter dem: Det meste af dette århundredes filosofi, tænkning, teori, kritik, teologi fra Nietzsche, Dewey, James og Dilthey til Lyotard, Gadamer, Vattimo, Adorno og Rorty har enstemmigt og entydigt peget på kunsten (ofte endda litteraturen og lyrikken) som erkendelse, som mere sand end alt andet, som privilegeret. Hele dette massive, imponerende opbud af folk, af æstetik, af kunstfilosofi, har ikke haft den fjerneste indflydelse på studiet af litteratur i skolesystemet og på universiteterne. I og med at disse tænkere blev alment kendte på universiteterne, og samtidig med at de mange begyndte at studere deres værker, da begyndte kritikken af den vestlige kanon. *Theory is white*.

Kunst er ikke erkendelse. Den kunst, de store mænd talte om, var ved at forsvinde. Hölderlin, Platon, Rilke, Wordsworth, Keats, Stevens, Ashbery,

Shakespeare, Racine, Balzac. Det var ikke sådan, at de blev nedskrevet på den litterære børs, nej, de blev erstattet af en hel anden slags kapital, hvis det mere giver metaforisk mening at forblive i metaforikken. En radikal seddelombytning? Gik vi fra guldet?

Det var ikke Edward Sajs 'skyld'. Det var ikke på grund af *Orientalism*. Men den og dermed 1978 symboliserer omdrejningspunktet. Fra da af blev litteratur, selv Shakespeare, endda i høj grad ham, impliceret og indviklet i imperialismen. *Shakespeare and Imperialism*, hedder en sydafrikansk bog. Det tager tid, før en sådan bog som *Orientalism* og dens tanker begynder at virke bredt. Men nu gør den. Fra da eller nu af kunne man og kan man ikke længere tale og tænke om kanon, som man gjorde i uvidenhed efter 1978. Meget er sket siden, også med Edward Said selv. Det er ikke en diskussion, jeg skal tage her. Men resultatet af hele diskussionen om orientalisme, imperialismen og postkolonialisme har været en *displacement* af den litteratur, der var i centrum indtil 1978. Postkolonial teori er fascinerende og nødvendig, men der er ikke tale om litteraturteori, og der er ingen lidenskab for litteratur i den. Palæstina, filister.

De kom samme sted fra i USA: andengenerationsindvandrerne og jøden Harold Bloom og den egyptisk-palæstinenske anglikaner Edward W. Said. Den ene med *Western Canon*, den anden med *Orientalism*. Jøden og palæstinenserne. JewArab. Selv kanondebatten kan ende i Jerusalem.

Sidste spørgsmål: Hvorfor er der netop udkommet en novelle af (den assimilerede jøde), Henrik Hertz, om liv, farvede og kærlighed i en dansk tropokoloni? Tropene er nemlig ikke mere retoriske og kølige, men rigtige og varme.

Noter

1. Skønt hvem ved. Er der noget i gang? 1. oktober afholder Litteraturrådet konference på Christiansborg. Jeg skal holde foredrag om en dansk kanon. I september er der et seminar for litteraturvidenskabsstuderende på Gerlev Idrætshøjskole. De studerende har selv arrangeret; og

de ville gerne høre om kanon. Og nu dette nummer af *Passage*. Hvad sker der?

2. Det vigtigste skrift om kanon er John Guillorys Bourdieu-inspirerede *Cultural Capital* (Univ. of Chicago Press, Chicago: 1993); den har jeg selv brugt i denne artikel og andre steder. Dernæst er der Bill Readings Lyotard-inspirerede *The University in Ruins* (Harvard Univ. Press, Cambridge, Mass.: 1996). Robert Lecker er en fremtrædende canadisk Habermas-inspireret kritiker, der forsvarer en kanon i bogen *Making it Real* (Anansi, Concord: 1995). Endelig er der den Bloom-inspirerede *The Western Canon*.

3. Mine erfaringer stammer fra et sprogfag, engelsk. Der er interesse for litteratur forsvindende lille. Der skrives ganske vist en del 'litterære' specialer, men de handler næsten udelukkende om samtidslitteratur og af den næsten kun om romaner.

4. Da lille Northrop Frye gik i skole i Moncton, New Brunswick, skulle de læse Blakemores *Lorna Doone*. En canadisk kanon blev først skabt i 60erne af bl.a. Margaret Atwood.

5. Det samme gjalt Sydafrika, New Zealand, Australien og Indien.

6. De blev erstattet af andre modernistiske i 60erne, og disse er nu igen erstattet af sorte, indianere og chicanaer.

7. J. Fjord Jensen, „Kulturhistoriens forvandlingsform“, Arbejdsrapport nr. 26, Center for Kulturforskning, Århus, 1988.

8. Og hermed har jeg ikke sagt, at der ikke også findes gode.

9. Richard Rorty, „The Inspirational Value of Great Works of Literature“, *Raritan*, vol. 16, nr. 1.

10. Mange kan derfor ikke forstå, hvorfor Walter Benjamin var så begejstret for Arnold Bennett; men Benjamin kendte ikke til Virginia Woolfs angreb på ham.

11. Barbara Johnson, *The Wake of Deconstruction* (Blackwell, Oxford: 1994), s. 27

12. Jeg henviser til min artikel om norsk litteratur „Skal tamiler læse Wergeland?“ i R. Ambø (red.) *Litteraturmøte* (Aschehoug, Oslo) (under udgivelse).

13. Ved fx at gøre Heinesen og Laxness til den slags danskere, hvad de jo selvfølgelig også var.

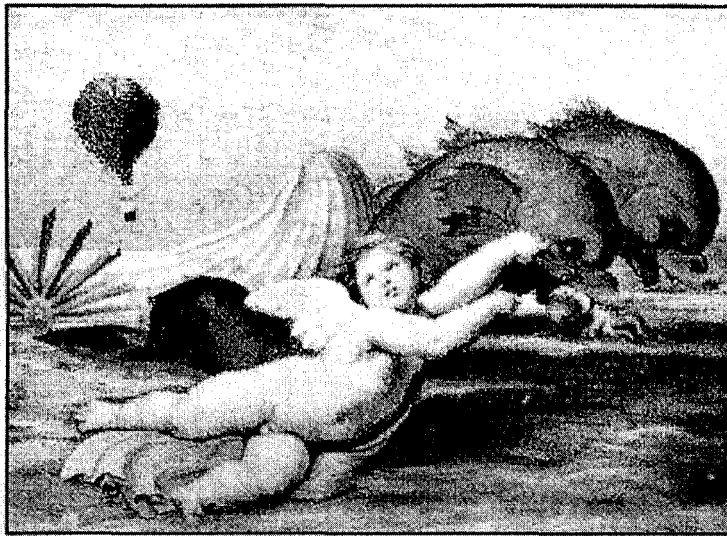
14. Debatten herom er taget op i S. Aarnes (red.), „*Laserne*“: *Studier i den dansk-norske felleslitteratur etter 1814* (Aschehoug, Oslo: 1994)

15. For mere herom se Michael Green, *Novel Histories: Past, Present, and Future in South African Fiction* (Witwatersrand Univ. Press, Johannesburg: 1997).

Merete Pryds Helle

VANDPEST

Roman

Borgen

Følgende forfattere blev i 1993 tildelt 50.000 kr af Statens Kunstfond for de nævnte værker: Thorkild Bjørnvig *Siv, vand og måne*, Inge Eriksen *Hjertets femte kammer*, Maria Giacobbe Øen, Simon Grotrian *Livsfælder*, Merete Pryds Helle *Vandpest*, Christina Hesselholdt *Det skjulte*, Carsten Jensen *Forsømmelsesens bog*, Henning Mortensen *Havside sommer*, Henrik Nordbrandt *Støvet's tyngde*, Jens Smærup Sørensen *Breve*, Villy Sørensen *Jesus og Kristus*, Poul Vad *Bristepunkter*.